

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Eén zwaluw maakt nog geen zomer: een pleidooi voor een prudente authenticiteit

De waarde van authenticiteit is binnen de huidige (jongeren) cultuur een belangrijke en tegelijkertijd problematische notie, waarmee je alle kanten op kunt. Om als moreel ideaal te kunnen dienen moet ze aangevuld worden met de deugdethische notie van prudentie. Dat kan authenticiteit richting, duur en inhoud geven. Alleen dan zijn zinvolle ethische afwegingen mogelijk.

door *Johan Roeland & Jonathan Soeharno*

Johan Roeland (1977) is onderzoeker aan de afdeling Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam en verbonden aan het lectoraat Morele Vorming van de Gereformeerde Hogeschool Zwolle. Jonathan Soeharno (1977) is filosoof, theoloog en jurist en schreef een proefschrift over de integriteit van de rechter. Hij is thans advocaat te Amsterdam.
E-mail: roeland@fsw.eur.nl en jonathan.soeharno@debrauw.com

Jeder Mensch hat ein eignes Mass, gleichsam eine eigne Stimmung aller seiner sinnlichen Gefühle zu einander

ZINGEVING IN EEN CULTUUR VAN AUTHENTICITEIT

De Canadese filosoof Charles Taylor verwijst meerdere malen naar de hierboven geciteerde woorden van Herder om de kern van wat Taylor omschrijft als ‘the culture of authenticity’ aan te duiden: de in de westerse wereld dominante cultuur van na de jaren ’60, het decennium waarin het romantische ethos van auteurs als Herder een ‘mass phenomenon’ is geworden.¹ Dit ethos behelst een bepaalde opvatting van wat het eigene is aan mensen, namelijk de opvatting dat iedereen ‘zijn eigen maat’ heeft, zijn eigen manier van zijn; dat iedereen een uniek individu is, en dat dat de essentie van mens-zijn is. Met dit mensbeeld hangt een bepaalde ethiek

samen, een ethiek waarin benadrukt wordt dat het belangrijk is om (in de woorden van Taylor) ‘je eigen manier van mens-zijn te vinden en tot uitdrukking te brengen’, in plaats van je te conformeren aan anderen, aan een manier van mens-zijn die door anderen of andere instanties (een traditie, een samenleving, een gemeenschap, een religieuze of politieke autoriteit) wordt opgelegd.² Het is een ethiek van jezelf vinden, jezelf zijn, jezelf ontplooien, dicht bij jezelf blijven, je eigen gevoel volgen — om een aantal van de bekendste uitdrukkingen te noemen waarin deze ethiek begrepen is.

Elders in dit nummer tonen Houtman, Aupers en Achterberg aan dat dit ethos van authenticiteit bijzonder dominant is, niet alleen onder de baby-boomers van de protestgeneratie, die in belangrijke mate verantwoordelijk zijn geweest voor de naoorlogse omslag van een cultuur van conformiteit naar een cultuur van authenticiteit, maar ook onder de vertegenwoordigers van wat de ‘pragmatische generatie’ wordt genoemd: de generatie geboren na 1970. Onder tieners, twintigers en dertigers is het ethos van authenticiteit onveranderd dominant.

In deze bijdrage willen wij een stapje verder gaan dan de sociologische constatering dat authenticiteit een belangrijke waarde is voor de pragmatische generatie. Wij, allebei dertigers, herkennen dit gegeven, maar tegelijkertijd hebben wij een zekere ambivalentie met betrekking tot deze waarde van authenticiteit. Authenticiteit is een mooie waarde, maar heeft problematische kanten. Wat hier volgt is een kritische beschouwing van authenticiteit, gevolgd door een pleidooi voor een vorm die meer *body* heeft: prudente authenticiteit.

DE ZIN EN ONZIN VAN AUTHENTICITEIT

Er is iets opmerkelijks aan de hand met authenticiteit — en ook met andere (gerelateerde) waarden die aan de pragmatische generatie worden toegeschreven, zoals respect of oprechtheid. Het zijn waarden die ‘leeg’ zijn, in de zin dat ze weinig tot niets zeggen over het goede, althans over een invulling of interpretatie daarvan. Meer nog: het zijn waarden waarbij het maar de vraag is of ze überhaupt op het goede betrekking hebben. Immers, iemand kan in alle *oprechtheid* slecht zijn. *Respect* kun je hebben voor zowel goede als slechte dingen. Iemand die *authentiek* is, kan zowel authentiek goed of slecht zijn. De genoemde waarden blijken flexibele begrippen te zijn, die aan meerdere van elkaar verschillende handelingen en opvattingen verbonden kunnen worden. Deze flexibiliteit verklaart wellicht ook het ‘succes’ van deze begrippen. Authenticiteit sluit naadloos aan bij een pluralistische samenleving. Immers, aan iedereen kan het ap-

pel worden gedaan om authentiek te zijn, ongeacht welke waarden men aanhangt.

Maar wat moeten we nu precies onder authenticiteit verstaan? Authenticiteit is een waarde die een vorm van zuiverheid beoogt in de overeenstemming tussen wie je bent en wat je doet, ofwel een overeenstemming tussen een element van de identiteit en de handeling van een persoon. Iemand die in zijn doen en laten, in zijn handelingen of uitspraken ‘dicht bij’ zichzelf blijft, dicht bij de eigen identiteit, is authentiek.

In de nadruk op het dicht bij jezelf blijven toont zich de kracht van het authenticiteitsideaal. Het biedt de mogelijkheden om je als individu bewust te zijn van en je te onttrekken aan vormen van disciplinerende vrijheid en autonomie inperken. Het inspireert om je niet te conformeren aan iets wat niet bij je past, maar om je eigen weg te gaan. Het biedt de mogelijkheid om je te onttrekken aan allerlei invullingen van identiteit die de jouwe niet zijn. Het dwingt je ook om te reflecteren op jezelf, om de vraag naar het zelf en je eigen individualiteit te stellen: de vraag naar wie je bent en wie je wilt zijn, de vraag naar je eigen identiteit.

Tegelijkertijd schiet het ideaal van authenticiteit tekort in het nader bepalen van de eigen identiteit. Immers, wat *is* precies de identiteit waar je je op authentieke wijze toe dient te verhouden? Deze vraag kan niet worden beantwoord vanuit de notie van authenticiteit zelf. Authenticiteit is een verhoudingsbegrip, een kwalificatie van de wijze waarop iemand zich tot zichzelf verhoudt — maar het biedt geen handvatten om het eigen zelf, de eigen identiteit, te kwalificeren.

Zelfs totaal onwenselijke invullingen van het jezelf zijn kunnen met het ideaal van authenticiteit verbonden worden

Hierdoor komt het ook dat heel verschillende houdingen, handelingen en opvattingen als authentiek door kunnen gaan. Herman Brood was authentiek omdat hij dicht bij zijn primaire behoeften en driften bleef, maar André Rouvoet is even authentiek in zijn trouw aan een principe dat hij als leidend voor zijn eigen

identiteit beschouwt. Beide mannen zijn authentiek, maar er zit nogal een verschil tussen wat in beide gevallen onder die authenticiteit verstaan wordt. We kunnen authenticiteit een leeg ideaal noemen, omdat van alles en nog wat voor authentiek kan doorgaan. Zelfs totaal onwenselijke invullingen van het jezelf zijn kunnen met dit ideaal verbonden worden. Verkrachters, moordenaars, pedofielen en extremisten, bijvoorbeeld, kunnen heel authentiek zijn. Zij zijn bij uitstek degenen die zich niet onderwerpen aan een collectieve moraal en dus dicht ‘bij zichzelf’ blijven. Zij volgen

hun eigen weg, wat anderen daar ook van mogen vinden. Toch zullen weinigen deze vorm van authenticiteit aanmerken als een richtinggevende waarde.

Het authenticiteitsbegrip heeft dus geen oog voor de eigen invulling. Zij heeft echter ook geen oog voor *tegenstrijdige* invullingen. Waarom kan een pedofiel authentiek zijn maar een fervent verwerper van pedofilie ook? Vervolgens: ten aanzien van welk element van de eigen identiteit moet men nu authentiek zijn? Ten aanzien van de eigen gevoelens of driften, zoals bij Herman Brood, of ten aanzien van principes, zoals bij André Rouvoet? Authenticiteit kan het verschil in opvattingen niet opheffen of daartussen bemiddelen, noch op intern niveau (overeenkomstig welk element van mijn identiteit moet ik handelen?), noch op extern niveau (wie handelt er juist en wie niet?). Authenticiteit biedt daarmee zowel het individu als de samenleving te weinig houvast om als leidend beginsel te kunnen fungeren.

De vraag is dus of authenticiteit wel als richtinggevende waarde voor de zingeving kan worden aangemerkt. Hoewel het begrip een belangrijke stimulans biedt om de eigen identiteit te verkennen en dienovereenkomstig te handelen, lijkt het begrip vanuit ethisch oogpunt te mager om als een ankerpunt te dienen.

DE WAARDE VAN PRUDENTIE

In de vorige paragraaf maakten wij de overgang van de sociologie naar de ethiek, van de vraag welke waarde kennelijk als richtinggevend wordt aangemerkt naar de vraag of deze waarde vanuit ethisch oogpunt ook als richtinggevend *zou moeten worden* aangemerkt. Vanwege de problematische aspecten van authenticiteit die wij zojuist genoemd hebben, hebben wij daar onze bedenkingen bij. Wij menen dat de notie van authenticiteit aangevuld dient te worden met de deugdethische notie van *prudentie*. We zouden niet alleen maar *bewuste* keuzes moeten willen maken, maar ook *verantwoorde* keuzes: keuzes die recht doen aan de situatie waarop onze handeling betrekking heeft. Een authentiek mens hoeft niet noodzakelijk recht te doen aan de situatie, maar alleen aan zijn verhouding tot de situatie. De prudentie vereist daarentegen dat recht wordt gedaan aan de situatie, de omgeving, de betrokkenen, de principes en de overtuigingen van anderen. Ten aanzien van dit complex aan factoren en actoren moet een optimaal handelen gevonden worden, een optimum dat bereikt wordt wanneer de verschillende aspecten tegen elkaar afgewogen worden. Dit afwegingsproces is nodig om de juistheid van de keuze niet alleen te laten afhangen van een subjectief principe of gevoel, maar ook en juist van een optimale afweging van enerzijds alle omstandigheden en betrokkenen en

anderzijds de overtuigingen die aan de handeling ten grondslag liggen. Op deze manier kan er meer over de intentie van de handeling gezegd worden dan ‘dat het goed voelt’ of ‘dat dat nou eenmaal mijn principe is’.

Aristoteles nam dit afwegingsproces als de basis van zijn ethiek. Voor Aristoteles stond de karaktervorming centraal: iemand die zich oefent in het doen van het juiste in een specifieke situatie zal in een volgende situatie ook beter in staat zijn het juiste te doen. Prudentie is volgens Aristoteles de centrale ethische deugd: prudentie zorgt ervoor dat men op de juiste wijze van de juiste houding tot de juiste *beslissing* komt en *vice versa*. De aard van het beslissen wordt bepaald door de verschillende momenten die de situatie van de beslissing uitmaken: het ‘wie, waar, wanneer, waarmee, waarom en hoe’ van de handeling. Met de rede wordt afgewogen wat ten aanzien van deze factoren is *vereist*. De juiste *beslissing* is vervolgens een midden: het is ‘precies’ datgene doen wat de situatie vereist in het licht van een idee van het goede. Een dergelijke notie van het goede is noodzakelijk om richting te geven aan de afweging. Door het voortdurend nemen van de juiste beslissingen verbetert de prudente mens zijn houding, waardoor hij beter in staat is de juiste beslissingen te nemen.

Aristoteles geeft zelf het voorbeeld van de boogschutter. Er zijn vele manieren om te missen, maar er is maar één optimum. De boogschutter moet, om dit optimum te raken, op de juiste wijze recht doen aan vele factoren: de afstand tot het doel, de wind, zijn eigen kracht, het materiaal van de

pijl en boog, etc. Wanneer hij zich oefent in het recht doen aan al deze factoren, dan zal hij in de toekomst beter in staat zijn het midden te raken.

De idee van de prudentie — hier wat versimpeld weergegeven — is een waardevolle aanvulling op het begrip van authenticiteit. In de eerste plaats biedt prudentie meer

Een juiste handeling beantwoordt aan de eisen die de betreffende situatie aan het individu stelt, en niet slechts aan het innerlijke zelf

dan alleen een subjectieve grondslag voor de handeling. Wie prudent is moet immers recht doen aan zowel de eigen overtuigingen, gevoelens en driften als aan de specifieke eisen van de situatie waarin gehandeld dient te worden. De handeling, wil zij juist zijn, moet beantwoorden aan de eisen die de betreffende situatie aan het individu stelt, en niet slechts aan het innerlijke zelf. Dit maakt dat prudentie beter recht doet aan het samenleven: verschillende opvattingen kunnen nu tegen elkaar worden afgewogen. Wie prudent is houdt immers ook rekening met zijn omgeving en met anderen.

In de tweede plaats maakt prudentie de relatie tussen identiteit en de

handeling *minder onmiddellijk*, omdat zij de deliberatie centraal stelt. In het authenticiteitsdiscours echter staat de *onmiddellijke* betrokkenheid op de werkelijkheid centraal. In veel handelingscontexten is een middellijke, prudente handeling meer gewenst dan een onmiddellijke, authentieke handeling.

In de derde plaats geeft prudentie beter zicht op de ontwikkeling van karakter. Waar authenticiteit een onthullende werking heeft ten aanzien van het karakter, heeft prudentie ook een constituerende functie. Voor het ontwikkelen van karakter is immers nodig dat men *constant* prudent handelt. Prudentie houdt rekening met de historiciteit van degene die handelt: karakter wordt niet gevormd door één goede handeling, maar door verschillende goede handelingen over een langere periode. Zoals Aristoteles in dit opzicht opmerkt: één zwaluw maakt nog geen zomer.

Ten slotte kan prudentie beter omgaan met tegenstrijdige opvattingen. Prudentie brengt een eenheid aan in het bewustzijn en weegt bepaalde elementen van de eigen identiteit. Juist zo ontstaat karaktervorming. Prudentie kan ook bemiddelen in tegenstrijdigheden op collectief niveau. Juist van mensen die op collectief niveau beslissingen nemen verwachten we dat ze veeleer op grond van prudentie handelen dan op grond van authenticiteit. Zo zou het een ramp zijn als onpartijdige politieagenten of rechters slechts authentiek waren. Van hen wordt immers verwacht dat zij de verschillende contextuele factoren in overweging nemen en de juiste regels toepassen, en waar nodig afstand weten te nemen van hun authentieke gevoelens, percepties of overtuigingen.

EEN KRACHTIGE WAARDE

Wij concluderen dat authenticiteit een krachtige waarde is om zich te onttrekken aan collectieve druk of aan een opgelegde identiteit, maar dat prudentie nodig is om op verantwoorde wijze te handelen.

Juist in een maatschappelijke context is dit het geval. We verwachten van anderen dat ze prudent handelen: van politici, van topmensen uit het bedrijfsleven, van politieagenten of van leraren. Dat we een idee hebben van wat we kunnen verwachten is niet verwonderlijk. De maatschappij waarin we leven is door de geschiedenis bepaald, en ook de normen die in onze kaders zijn vervat geven blijk van gedeelde waarden. Prudentie is daarmee niet alleen iets van ons of onze generatie, maar bouwt voort op breder gedragen en ontwikkelde normen, waarden, wijsheden en dwaasheden.

Dit is ook zichtbaar op individueel niveau. Zo is de zogenaamde keuzestress van de generatie Y in hoge mate voorbepaald. Vragen als ‘Moet ik mijn wereldreis in Azië of Zuid-Amerika beginnen?’, ‘Wordt het een bank

of de consultancy?', 'Ga ik in Groningen of Leiden studeren?' zijn vragen waarbij een stukje authenticiteit inderdaad net de doorslag kan geven – het een voelt nou eenmaal beter dan het ander. Deze vragen spelen echter alleen binnen een door prudentie afgebakend kader. Het zou pas echt spannend worden als de vraag luidde: 'Word ik een moedjahedien of een schoolleraar?'

Literatuur

Aristoteles, *Ethica Nicomachea*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Christine Pannier en Jean Verhaeg-

he. Groningen: Historische Uitgeverij, 1999.

Taylor, Charles, *A Secular Age*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

Noten

1 Taylor 2007, p. 473.

2 Taylor 2007, p. 475.